

nio, kad Lietuvoje neolite ilgieji namai nestatyti todėl, kad žmonės gyveno vežimuose ant ratų!

Kiti R. V. Sidrio siūlymai net sunumeruoti nuo 1 iki 7 (p. 233) (septynios indulgencijos nuo septynių didžiųjų nuodėmių!). Galima šiuos siūlymus trumpai pacituoti, padarant kai kurias pastabas. Nr. 1: „Archeologų institucijos turėtų sudaryti sąlygas kasinėti daugiau... gyvenamųjų vietovių, idant būtų atstatytas balansas su kapinynais. Ypač svarbu, kad šios ekspedicijos būtų tarpdisciplininės ir kad joms vadovautų jaunesni archeologai“. Neprieštarauju, kad būtų gerai daugiau patyrinti gyvenvietes, kad ekspedicijos būtų tarpdisciplininės. Tačiau turiu ir kelis klausimus R. V. Sidriui. Ką Jūs vadinate „archeologų institucijomis“? Kokio laikotarpio gyvenvietes siūlote tyrinėti, kad būtų atstatytas balansas? Spėju, kad ne akmens amžiaus, kur šimtui gyvenviečių tenka vos vienas kapas. Ar čia taip pat reikia mėginti atstatyti balansą? Ir labai patiko siūlymas, kad ekspedicijoms turėtų vadovauti jaunesni archeologai. Šioks toks žingsnis link chronologijos (bent jau žmonių amžiaus!).

Nr. 2: „Archeologų organizacijos galėtų organizuoti simpoziumus, susijusius su teoriniais klausimais...“. Priitariu. Tik kiek tų archeologų „organizacijų“ Lietuvoje? Gal, be Lietuvos archeologijos draugijos, yra veikiančių pogrindyje, kurios man nežinomos?

Sutinku su siūlymu Nr. 3, kad archeologinių leidinių redaktoriai galėtų labiau skatinti teikti straipsnius teorijos klausimais. Kaip „Archaeologia Lituana“ redaktorius pažadu, jeigu tokių straipsnių bus, įdėsime juos pirmuosiuose puslapiuose.

Nr. 4: „Universitetai turėtų siūlyti daugiau archeologijos teorijos kursų...“. Ir vėl „universitetai“! reikėjo rašyti tiesiai šviesiai: „Vilniaus universiteto Archeologijos katedra“. Tačiau šiais klausimais jau diskutavome.

Nr. 5: „Lietuvos archeologijos draugija galėtų finansuoti konkursą jauniems archeologams dėl dviejų geriausių metų publikacijų: procesualistinės ir postprocesualistinės teorijų srityse“. Pagaliau konkretus adresas – Lietuvos archeologijos draugija. Tačiau kas finansuos draugiją, kad ši galėtų skirti lėšų konkursui, nes draugija nėra nei finansinė organizacija, nei pelno siekianti įmonė? Turėdama gerą finansavimą, konkursus draugija galėtų rengti ir kitais Lietuvos archeologijos klausimais.

Nr. 6: „Sukaupti archeologiniai radiniai muziejuose turi būti analizuojami bendradarbiaujant su įvairių gamtos mokslų laboratorijomis“. Tai panašu į pamokymą, kad valgant, prieš dedant šaukštą į burną, reikia išsižioti. Pats R. V. Sidrys nurodo buvus bendradarbiavimą su įvairių gamtos mokslų atstovais (p. 230), žavisi E. Pečeliūnaitės

(beje, Vilniaus universiteto auklėtinės, šiuo metu Archeologijos katedros doktorantės) atradimais tiriant audinius. Noriu priminti, kad, be glaudaus bendradarbiavimo su fizinės antropologijos specialistais (tą, beje, prabėgomis nurodo ir R. V. Sidrys), archeologai taikė įvairius gamtos mokslų metodus paminklams ir radiniams datuoti (radio-karboninis, dendrochronologinis metodas, etc.). O kur dar specialūs spalvotųjų metalų, geležies apdirbimo tyrimai (R. V. Sidriui tėra žinomos vos dvi pozicijos, sprendžiant iš literatūros sąrašo), pradėti metalinių dirbinių visuminės sudėties tyrimai naudojant lazerinį masių spektrometrą¹³.

Nr. 7. Dėl siūlymo paskelbti ataskaitas internete jau diskutavome. R. V. Sidrys dar siūlo įvesti ataskaitų standartą. Kažkas labai girdėta. Standartinė visuomenė, standartinis žmogus, standartinis mąstymas. Tik šiuo punktu R. V. Sidrys priartėja prie dar vienos mokslinės paradigmos – sovietinio marksizmo. Aš niekaip neįsivaizduoju, kaip galima vienodai rašyti ataskaitas apie tyrinėtą piliakalnį, atvirą gyvenvietę, senovės kulto paminklą, pilkapyną ar plokštinių kapinyną, pagaliau to paties kapinyno nedeginto ar sudeginto žmogaus palaidojimą?

Kaip matome, ne visi R. V. Sidrio pasiūlymai gali būti realiai įgyvendinti, o kartais net siūloma tai, ką Lietuvos archeologai jau seniai daro.

R. V. Sidrio studija sukelia prieštarų minčių. Atrodo, autorius norėjo atlikti pastarųjų dešimtmečių Lietuvos archeologijos būklės analizę, parodydamas ir laimėjimus, ir trūkumus, siekė įtikinti, kad be „aukščiausio lygio teorijos“ bet kokie tyrinėjimai yra beverčiai. Tačiau iš chaotiškai pateiktų, kartais atsitiktinai paimtų faktų sunku susidaryti aiškesnį vaizdą. Kaip minėta, neišskirti sovietinis ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpis, todėl lieka neaišku, ar Lietuvos archeologija per pastarąjį dešimtmetį nors kiek pajudėjo į priekį. Nutylima daug atliktų ar atliekamų darbų, kurie prieštarautų R. V. Sidrio teiginiams. Vietomis autorius teiginiai labiau primena „viską žinančio dėdės“ toną, negu draugišką ir „optimistišką“ žvilgsnį.

R. V. Sidrio studija parodė, kad negalima beatodairiškai į viską žvelgti amerikietiškos archeologijos akimis. Matyt, mūsų archeologija ir toliau liks europietiška, turinti tvirtą chronologinį pagrindą ir neatsisakanti kalbėtis visais Baltų materialinės ir dvasinės kultūros klausimais, nevengianti bet kokių diskusijų.

¹³ Plg. Bliujienė A., Gleiznienė G. Masių spektrofotometrijos pritaikymas archeologinio metalo sudėčiai tirti. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais*. Vilnius, 1994, p. 302–307; Michelbertas M., Petravičius A. Senojo geležies amžiaus metalinių dirbinių visuminės sudėties tyrimai. In: *Kultūros paveldas – 97*. Vilnius, 1997, p. 3–9.

Recenzijos, apžvalgos

AMŽIAUS KNYGA

Rec.: Lietuvos archeologijos bibliografija 1782–1998/ sudarė Adolfas Tautavičius. Vilnius, 2000.

Amžių sandūroje Lietuvos archeologai sulaukė keleto darbų, kuriuose atsigręžta į praeitį, apibendrinti ankstesnių tyrinėjimų rezultatai. Iš tokių darbų galima paminėti Andros Simniškytės sudarytą knygą „Archeologinių ataskaitų suvestinės ir rodyklės iki 1997 m.“, Prano Kulikausko ir Gintauto Zabelos monografiją „Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)“ bei Adolfo Tautavičiaus sudarytą knygą „Lietuvos archeologijos bibliografija 1782–1998“. Pastarąją norėčiau aptarti.

Recenzuojama knyga dienos šviesą išvydo kiek neįprastomis aplinkybėmis. Ji buvo išleista Antano Mikalajūno asmeninėmis lėšomis. Štai kaip pratarmėje rašo knygos sudarytojas: „Be šios paramos darbas būtų neišvydęs šviesos, būtų likusi tik krūva kortelių“. Neabejoju, kad kiekvienas dabarties ir ateities kartų archeologas prisidės prie Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ vadovo Vytauto Urbanavičiaus ir knygos sudarytojo Adolfo Tautavičiaus padėkų. Drašiai galima teigti, kad A. Mikalajūnas neapsiriko pasirinkdamas šią knygą.

Aptariama knyga išleista pačiu laiku. Pasižiūrėję į knygos apimtį (767 puslapiai teksto su rodyklėmis) bei žinodami, kokia progresija kasmet daugėja archeologinių straipsnių, galime teigti, kad po poros metų įrišti knygą būtų neįmanoma. Greitu laiku knygos trapesnė studentė jau nebepakeltų (dabar ji sveria 2 kg ir 16 g). Aišku, knygos vertę lemia ne jos dydis ar svoris, bet turinys. Knygoje surinkta per 17 000 knygų ir straipsnių pavadinimų. Nerečiau prie aprašo pateikiamas trumpas komentaras, apibūdinantis straipsnio esmę. Jame nurodomi straipsnyje minimų paminklų pavadinimai, pavardės. Kas bandė sekti naujausią literatūrą, puikiai žino, kaip sunku tai padaryti, kiek laiko atima bibliografinių žinytų peržvalga, be to, darbe sukaupta visa seniausia Lietuvos archeologijos literatūra. Autorius ne tik surinko bibliografiją, bet daugumą literatūros perskaitė ir apibūdino. Knygos pratarmėje rašoma, kad „Lietuvos archeologijos bibliografija“ – tai daugiau nei pusės šimto metų kruopštaus darbo rezultatas. Tuo tikrai netenka abejoti. Galima tik dar pridurti knygos au-

toriaus žmonos archeologės Bronės Tautavičienės žodžius, pasakytus knygos pristatymo Žemutinėje pilyje metu: pasirodo, A. Tautavičius atostogas praleisdavo ne prie jūros ar kaime, bet bibliotekoje rinkdamas ir papildydamas bibliografiją.

Labai vykęs bibliografijos sudarymo principas. Knygos ir straipsniai pateikiami pamečiu ir abėcėlės tvarka pagal autorius. Tik pastarųjų kelių dešimtmečių metinių bibliografijų gale yra pateikta teminė (daugiausia personalijas bei miestų ir pilių tyrinėjimus aptariančios temos) bibliografija. Tai kiek išblaško skaitančiojo dėmesį, tačiau pilių ir miestų tyrinėtojams palengvina literatūros paiešką. Nereikia užmiršti, kad knyga rengta Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ užsakymu. Toks bibliografijos sudarymo principas leidžia nesunkiai susirasti tam tikro autoriaus knygas ar straipsnius. Šiuo principu sudaryta bibliografija ypač aiškiai atskleidžia archeologijos mokslo raidą ir literatūros kiekybinę dinamiką. Net ir paviršutiniškai pavartę nesunkiai pastebėsime, kokią žalą archeologijos mokslui Lietuvoje padarė karai bei nauji politikos vėjai. Aišku, toks principas nebūtų įmanomas tarybiniais metais. Įdomumo dėlei galima palyginti 1939 ir 1946 metų straipsnių kiekį. Santykis tiesiog pribloškiantis 287 : 6 (be to, iš tų šešių tik du straipsniai parašyti Lietuvoje). Priminsiu, kad 1998 m. buvo parašyti 593 straipsniai. Vien tik šis pavyzdys rodo, kad bibliografija ateityje gali būti įvairių mokslinių tyrinėjimų objektas.

Tiesa, reikėtų paminėti, kad 1970 m. Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka buvo išleidusi knygą „Lietuvos TSR archeologija (1940–1967)“. Bibliografinė rodyklė“ (sudarytoja L. Pagirienė). Jos pagrindą taip pat sudarė A. Tautavičiaus surinkta kartoteka. Žiūrint iš šiandienos pozicijų, ši bibliografija yra labai kukli – tik 2650 pozicijų. Dar visai neseniai ji buvo nepamainoma archeologo knyga, manau, net ir dabar neprarandanti savo reikšmės. Šios rodyklės sudarymo principas yra visiškai kitoks. Čia bibliografija pateikiama temomis. Toks pateikimas yra gal net sudėtingesnis, tačiau jis ne visada atspindi temų įvairovę, be to, neįmanoma išvengti pasikartojimų arba informacija lieka neišsami. Recenzuojamoje bibliografijoje teminių suskirstymą labai sėkmingai atlieka rodyklės. Jų čia

yra net trys: pavardžių, geografinė ir dalykinė. Šiam darbui taip pat reikėjo daug pastangų ir laiko. Neabejoju, kad didelė A. Tautavičiaus surinktos kartotekos dalis liko nepanaudota ir neskelbta. Tai nesunku nustatyti palyginus abi minėtas bibliografijas. Ypač tai akivaizdu pažvelgus į anksčiau bibliografijos „Etninės istorijos“ skyrelį. Ten yra šie skyreliai ir poskyriai: „Baltų gentys“, „Galindai“, „Jotvingiai“, „Tyrinėjimai Lenkijos teritorijoje“, „Prūsai“, „Tyrinėjimai Kaliningrado srityje“, „Tyrinėjimai Lenkijoje“ ir kt. Recenzuojamoje bibliografijoje nurodoma literatūra, susijusi su Lietuvos teritorija. Atsisakyta ir bendresnių kraštotyrimo pobūdžio darbų, kiek padidėjo muziejistikos, paminklosaugos, etnologijos, istorijos ir antropologijos literatūros atranka. Suprantamas autorius atsisiribojimas nuo šios literatūros, kadangi bibliografija padidėtų dar keletą kartų. Nereikėtų užmiršti, kad antropologai jau 1974 m. buvo išsileidę „Lietuvos antropologijos bibliografija“, apimančią 1470–1970 metus (sudarytojai G. Česnys ir S. Pavilionis). Neabejoju, kad muziejistikai, etnologai ir istorikai, ateityje nusižiūrėję į archeologus, taip pat išleis savo visus laikus apimančias bibliografijas. Jau dabar aiškėja, kad būtina išleisti „Prūsų archeologijos bibliografiją“. Manau, lietuvių pavyzdžiu paseks ir latvių archeologai.

Aišku, recenzuojant knygas, reikėtų nurodyti ir netikslumus. Šioje recenzijoje to daryti nesinorėtų. Tiesa, tų netikslumų bibliografijoje yra labai nedaug. Griežtai laikantis Lietuvos teritorijos ribų principo, į bibliografiją neturėjo patekti keletas straipsnių apie Prūsijos, Lenkijos ir Baltarusijos teritorijose esančius paminklus. Nors biblio-

grafijoje yra klaidų atitaisymas, pastebėta keletas pozicijų, kur sumaišytas paminklų adresas (Nr. 854, 6805), kiek daugiau klaidų pavardžių rodyklėje nurodant (ypač jaunų archeologų) gimimo metus. Aišku, tokioje didelėje bibliografijoje yra nedidelių spragų. Tai visai nestebina. Kiek daugiau pozicijų praleista iš prieškarinio literatūros apie Klaidos krašto archeologiją, šiek tiek bibliografija pasipildys iševivijoje rašiusių autorių darbais.

Kadangi recenzuojamos bibliografijos pristatyme buvo užsiminta, kad ateityje numatoma išleisti kompiuterinį aptariamą knygų variantą, su nekantrumu lauksime jo pasirodymo ir tikėsimės, kad pastebėti, o ir nepaminėti nedideli netikslumai bus ištaisyti.

Taigi dar kartą sveikinu autorių, knygos mecenatą ir visus Lietuvos archeologus pasirodžius nuostabiai knygai. Manau, knygą įvertins ne tik Lietuvos, bet ir užsienio archeologai. Kaip pirmuosius atgarsius norėčiau pacituoti maskviečio archeologo Vladimiro Kulakovo laiško šių eilučių autoriui ištrauką. Jis rašo: „Sprendžiant iš man atsiųstų knygų, Lietuvos archeologija, publikuodama tokias išsamias ir visa apimančias bibliografijas, dabar išgyvena ne tik atgimimo, bet ir tikros didybės laikotarpį. Net Vokietijoje ir Prancūzijoje apie tokius leidinius tik svajojama“. Džiugu, kai svajonė tampa realybe. Todėl nevertėtų gailėtis daugiau nei pusės šimto kruopštaus darbo metų, ypač jeigu tas darbas teikė autoriui malonumo, kadangi jo išliekamoji vertė gerokai didesnė. Panašaus turinio knygos dažniausiai išeina tik kartą per šimtmetį ar dar rečiau.

Valdemaras Šimėnas

NAUJI SERIJOS „MONUMENTA ARCHAEOLOGICA BARBARICA“ LEIDINIAI

Lenkijos mokslų akademijos Archeologijos ir etnologijos institutas, bendradarbiaudamas su kitomis institucijomis, toliau leidžia monografijų seriją, iš esmės skirtą romėniškojo laikotarpio paminklams. Pastaraisiais metais šioje leidinių serijoje pasirodė dar penki tomai, skirti daugiausia Pševorsko kultūros laidojimo paminklams¹, kai kurie – Oksyvos ir Vielbarko kultūrai² ar kelių kultūrų kapinynams³. Netenka abejoti, kad šie leidiniai turi didžiulę reikšmę ne tik Lenkijos archeologijai, bet ir platesnio Vidurio, Rytų ir Šiaurės Europos regiono archeologijai.

Pirma, į mokslinę apyvartą įtraukiama didelių barbariškosios Europos kapinynų medžiaga, leidžianti detalai susipažinti su šių kapinynų laidosena, atskirų kapų įkapėmis. Antra, šios publikacijos leidžia kalbėti apie įvairių kultūrų savitarpio sąveiką, tolimus prekybinius ryšius. Dauguma serijos tomų publikuoti vokiečių, vienas tomas – anglų kalba, dėl to šie leidiniai nesunkiai prieinami visos Europos archeologams.

Visi serijos tomai parengti pagal vienodą schemą. Trumposi žangose autoriai nurodo paminklų topografinę padėtį, aptaria tyrinėjimų istoriją, nurodant kada ir kokiuose leidiniuose buvo panaudota kapinyno tyrinėjimų medžiaga.

Toliau autoriai pateikia detalų kapinyno kapų aprašymą, nurodant kapo įkapes pagal Europoje priimtą daiktų tipologiją, datuoja kapus pagal santykinės chronologijos schemą. Daugumoje darbų pateiktos atskirų daiktų metalografinės analizės. Didelius darbų skyrius sudaro radinių tipologinė ir chronologinė klasifikacija. Šiuose skyriuose taip pat pateikiama laidosenos analizė, aptariant kapų ant-

ropologines liekanas, nurodant kapuose randamus gyvulių kaulus. Po to pateikiama viso kapinyno chronologija, daromos išvados apie kapinyno vietą tarp atskiros kultūros paminklų, kapinyną palikusių žmonių kultūrinius ir prekybinius ryšius. Iliustracijose pateikiami atskirų kapų įkapių kompleksai, įvairios schemos.

Pažymėtina, kad tokia kapinynų medžiagos skelbimo tvarka yra visiškai priimtina.

Detaliau neaptardamas atskirų serijos tomų, pasistengsiu tik išskirti įvairių kultūrų kapinynų įdomesnes laidosenos detales, nurodyti radinius, atskleidžiančius ryšius su baltų genčių pasauliu.

T. Dąbrowska paskelbė Pševorsko kapinyno, esančio rytinėje Mazovijos dalyje, medžiagą. Kamieńczyko kapinyne buvo atidengti 396 kapai, kurių dalį sudaro degintiniai kapai urnose, dalį – degintiniai kapai žemėje iškastoje duobutėje. Aptikti ir keli kenotafai. Kapų chronologija – nuo ikiromėniškojo laikotarpio A₂ periodo iki senojo romėniškojo laikotarpio pabaigos. Atkreiptinas dėmesys, kad kapinyne surasta gana daug ginklų – 16 geležinių kalavijų, 33 antskydžiai, 89 ietigaliai. Be būdingų Pševorsko kultūrai molinių indų (jie praktiškai aptinkami beveik kiekviename kape), rasta nemažai ir kitų buitinių daiktų – adatų, geležinių skiltuvų, pasitaikė žirklių, šukų.

Vienas rečiausių radinių – B₂ periodo kape Nr. 150 aptikti geležiniai kalvio darbo įrankiai – replės, mažas kūjis ir dildė (p. 99, Taf. LXXX. 150 : 3–5). Kaip nurodo autorė, kalvių kapai Pševorsko kultūroje yra reti. Palyginimui galima nurodyti, kad baltų žemėse kalvių kapai taip pat labai reti. Kalvio darbo įrankiai – geležinės replės ir nedidelis kūjis – rasti Mazkatužių kapinyno, Liepojos raj., III a. kape Nr. 19 (Latvija)⁴. Tai kol kas vienintelis kalvio kapas iš romėniškojo laikotarpio baltų žemėse.

Kamieńczyko kapinyne tarp įkapių gana gausiai rasta gyvulių kaulų. Daugiausia aptikta ožkų ir avių kaulų, rasta galvijų, kiaulių, arklių, paukščių (vištų, ančių ir žąsų) kaulų, keliuose kapuose – šunų kaulų. Nemažai aptikta ir lau-

¹ Dąbrowska T. Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk Kultur in Ostmasowien. Monumenta Archaeologica Barbarica (toliau sutrumpintai – MAB). T. III. Kraków, 1997; Andrzejowski J. Nadkole 2. A Cemetery of the Przeworsk Culture in Eastern Poland. MAB. T. V. Kraków, 1998; Godłowski K., Wichman T. Chmielów Piaskowy. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur im Świętokrzyskie-Gebirge. MAB. T. VI. Kraków, 1998.

² Pietrzak M. Pruszcz Gdański. Fundstele 10. Ein Gräberfeld der Oksywie und Wielbark-Kultur in Ostpomern. MAB. T. IV. Kraków, 1997.

³ Ziemińska-Odojowa W. Niedanowo. Ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Nordmasowien. MAB. T. VII. Kraków, 1999.

⁴ Anteins A. Dzelzs un tērauda izstrādājumu struktūras, ipašības un izgatavošanas tehnoloģija senajā Latvijā (lidz 13. gs). In.: *Arheologija un etnografija*. Rīga, 1960, 2, p. 5–8, pav. 3 ir 4.